

DOI: 10.4467/2391-890XPAH.22.002.17214

Katarzyna Jaskółka-Leśniak
(Archiwum Narodowe w Krakowie;
Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie)
mgr, katarzyna.jaskolka-lesniak@doktorant.up.krakow.pl
ORCID iD: 0000-0003-2255-6037

Wartościowanie dokumentacji – pomiędzy potrzebami administracji a oczekiwaniami nauki

Tematyka wartościowania dokumentacji, głównie w aspekcie selekcji archiwalnej, od lat znajduje się w obszarze zainteresowania środowiska archiwistów, zarówno praktyków, jak i badaczy dziedziny archiwalnej, a także historyków, głównych odbiorców efektów tej działalności¹. Zasady, metody i kryteria wartościowania dokumentacji elektryzują często środowiska badaczy oraz praktyków, gdyż jak trafnie stwierdził Ivo Łaborewicz

każdy archiwista, decydujący w procesie wartościowania, a szczególnie brakowania, o zachowaniu lub zniszczeniu dokumentacji, jedną decyzją, mniej lub bardziej prze-

¹ Oprócz publikacji z tego zakresu, podanych w bibliografii, o dużym zainteresowaniu tą tematyką świadczą systematycznie odbywające się konferencje, których tematem przewodnim jest właśnie wartościowanie dokumentacji, np. konferencja w Archiwum Głównym Akt Dawnych w dniach 19–20 czerwca 2007 r. pod hasłem: „Problemy wartościowania dokumentacji współczesnej”, konferencja w Instytucie Historii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu pt. „Dokumentacja masowa – problemy wartościowania i selekcji” w dniach 25–26 listopada 2010 r. czy blok tematyczny pt. „Wartościowanie dokumentacji” na VIII Powszechnym Zjeździe Archiwistów Polskich w 2022 r. w Łodzi (por. <https://sap.waw.pl/odezwa-zjazdowa-viii-powszechnego-zjazdu-archiwistow-polskich/> [dostęp: 29 grudnia 2021 r.]). Tematyka z tego zakresu obecna jest także na Powszechnych Zjazdach Historyków Polskich oraz Powszechnych Zjazdach Archiwistów Polskich (por. W.K. Roman, *Wkład powszechnych zjazdów historyków i archiwistów polskich do dorobku archiwistyki*, Toruń 2021), a także na wielu innych konferencjach dotyczących archiwistyki (np. V Krajowe Sympozjum Archiwalne w Toruniu 2 maja 2021 r., VIII Wiosenne Spotkania Archiwalne w Toruniu 20–21 maja 2021 r., Forum Archiwizacji Internetu w Warszawie 16–17 listopada 2021 r.).

myślaną, stawia się niemal w roli *demiurga* mogącego jednym gestem, podpisem uniesmiertelnić lub całkowicie wymazać z dziejów daną postać lub wydarzenie².

Mając na uwadze tę istotną funkcję procesu wartościowania w tworzeniu zbioru źródeł do badań naukowych i sprawczą rolę, jaką mają w nim archiwiści, w niniejszym tekście przedstawiam zderzenie potrzeb administracji i oczekiwania nauki na gruncie oceny wartości archiwalnej dokumentacji przeprowadzanej przez archiwa państwowe. Wskazuję na dwa podejścia do oceny wartości dokumentacji wynikające z jej przydatności do celów użytkowych lub naukowych oraz trudności, jakie ta pozorna dychotomia wprowadza przy przeprowadzaniu selekcji materiałów archiwalnych. Odwołując się do przykładów realizacji zadań z zakresu kształtowania państwowego zasobu archiwalnego przez Archiwum Narodowe w Krakowie (dalej: ANK) na gruncie obowiązujących przepisów prawa³, a także do historii polskiej archiwistyki, omawiam dylematy pracownika zajmującego się nadzorem archiwalnym, a także postulaty w odniesieniu do jego roli w procesie wartościowania.

Określenie „wartościowanie” czy „ocena wartości” w odniesieniu do dokumentacji występuje w *Polskim Słowniku Archiwalnym* z 1974 r. i wiąże się ściśle z selekcją materiałów archiwalnych⁴. Po wejściu w życie Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (ustawa archiwalna) definicje tych terminów przestały jednak odpowiadać nowemu stanowi prawnemu. W ustawie archiwalnej nie występuje określenie „wartościowanie”, jednak w kilku miejscach jest mowa o wartości dokumen-

² I. Łaborewicz, *O etosie archiwisty uwag kilka* [w:] *Etos zawodu archiwisty. V Krajowe Sympozjum Archiwalne, Toruń, 26 maja 2021 roku*, pod red. W. Chorążyczewskiego i P. Guta, Toruń-Warszawa 2021, s. 174.

³ Wg stanu prawnego na 15 listopada 2021 r.

⁴ Występują one w pojęciach: „wartościowanie materiałów archiwalnych” i „ocena wartości dokumentacji twórców zespołów” (zdefiniowane jako „ustalenie w oparciu o kryteria wartościowania, jakie części dokumentacji twórców zespołów stanowią materiały archiwalne, a następnie które z materiałów archiwalnych posiadają wartość historyczną, a które wyłącznie wartość praktyczną w celu nadania im właściwej kwalifikacji archiwalnej) oraz „selekcja materiałów archiwalnych” („dokonywanie wyboru materiałów archiwalnych o wartości historycznej w oparciu o przeprowadzoną ocenę wartości materiałów archiwalnych danego twórcy zespołu”) i „kryteria wartościowania dokumentacji twórców zespołów” (przesłanki rozumowania, których zastosowanie pozwala na właściwą ocenę wartości dokumentacji twórców zespołów), *Polski Słownik Archiwalny*, pod red. W. Maciejewskiej, Warszawa 1974. Pamiętać należy, że termin „materiały archiwalne” rozumiany był wówczas jako „wszelkie dokumenty, będące wytworem działalności twórców zespołów, kwalifikujące się do trwałego lub czasowego przechowywania w archiwum”, a po wejściu w życie Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (tj. Dz. U. 2020, poz. 164) termin ten zmienił znaczenie na aktualne.

tacji – historycznej albo dowodowej⁵. Niewiele odniesień do wartości dokumentacji występuje w rozporządzeniach wykonawczych, choć delegacje ustawowe do ich wydania wskazują na konieczność wprowadzenia przepisów uwzględniających właśnie wartość historyczną dokumentacji. W każdym z tych aktów określenie „wartość” pojawia się tylko raz, przy czym w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 20 października 2015 r. w sprawie klasyfikowania i kwalifikowania dokumentacji, przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych i brakowania dokumentacji niearchiwalnej⁶ mowa jest jedynie o wartości dowodowej dokumentacji w związku z regulacjami dotyczącymi brakowania. Natomiast w Rozporządzeniu Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 30 października 2006 roku w sprawie szczegółowego sposobu postępowania z dokumentami elektronicznymi⁷ i Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 14 października 2015 r. w sprawie warunków i trybu przekazywania do archiwów państwowych materiałów archiwalnych tworzących ewidencjonowany niepaństwowy zasób archiwalny⁸ mowa jest o możliwości przekwalifikowania do materiałów archiwalnych dokumentacji, która zyskała znaczenie jako źródło informacji o wartości historycznej, oraz o ocenie dokumentacji pod kątem wartości historycznej.

Termin ‘wartościowanie dokumentacji’, choć nie ma więc definicji legalnej, stosowany jest coraz częściej w praktyce archiwalnej, ustępując pojęciu ‘selekcja materiałów archiwalnych’, które de facto powoli zastępuje. Szczególnie widoczne jest to w aktach normatywnych wydawanych przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych, dotyczących zasad lub kryteriów wartościowania różnych rodzajów dokumentacji. Przepisy te, wydane na podstawie projektów przygotowanych przez Centralną Komisję Archiwalnej Oceny Dokumentacji (dalej: CKAOD)⁹, mają na celu usprawnienie przeprowadzania

⁵ W art. 1 w definicji materiałów archiwalnych, czyli części dokumentacji „mającej znaczenie jako źródło informacji o wartości historycznej” oraz w art. 5 ust. 1 wprowadzającym pojęcie „dokumentacji niearchiwalnej” i wskazującym na jedną z przesłanek do jej brakowania, jaką jest „utrata znaczenia, w tym wartości dowodowej”. Pozostałe odniesienia do „wartości historycznej” dokumentacji pojawiają się jedynie w art. 5 ust. 2 i art. 44 ust. 4, które stanowią delegacje ustawowe do wydania rozporządzeń wykonawczych do ustawy. Więcej na temat wartości historycznej w odniesieniu do legalnej definicji materiałów archiwalnych zob. M. Płuciennik, *Polska terminologia archiwalna w źródłach prawa*, Warszawa 2020, s. 114–115.

⁶ Dz. U. 2019, poz. 246.

⁷ Dz. U. 2006, nr 206, poz. 1518.

⁸ Dz. U. 2015, poz. 1743.

⁹ Zarządzenie nr 35 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 3 kwietnia 2018 r. w sprawie powołania oraz zakresu i trybu działania Centralnej Komisji Archiwalnej Oceny Dokumentacji.

selekcji dokumentacji masowej takiej jak akta osobowe¹⁰, dokumentacja medyczna¹¹, akta rejestracji pojazdów i nadawania uprawnień do kierowania nimi¹², akta osobowe studentów i prace dyplomowe¹³, dokumentacja programów i projektów finansowanych z funduszy europejskich¹⁴. Plany CKAOD kadencji 2020–2022 w zakresie archiwalnej oceny dokumentacji przewidują dalsze opracowywanie regulacji dotyczących wartościowania dokumentacji takiej jak np. akta paszportowe¹⁵.

Warto w tym miejscu powrócić do początków kształtowania się zasad selekcji archiwalnej i wartościowania dokumentacji, związanej z brakowaniem akt. Zasadniczo w XIX w. w procedurze brakowania (szkartowania) dokumentacji uczestniczyli jedynie przedstawiciele twórcy akt, biorąc pod uwagę potrzeby urzędowe. W Galicji, zgodnie z przepisami wprowadzonymi w połowie XIX w. przez cesarza na terenie monarchii, miano także brać pod uwagę wartość historyczną dokumentacji. Nie wskazano jednak żadnego czynnika zewnętrznego (naukowego) do przeprowadzania takiej oceny. Dopiero przy akcji masowego szkartowania akt sądowych na przełomie XIX i XX w. wprowadzono obowiązek konsultacji w tym zakresie z archiwami krajowymi w Krakowie i Lwowie¹⁶. Stojąc wówczas przed dużym wyzwaniem „co brać”¹⁷,

¹⁰ Zarządzenie nr 16 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 10 listopada 2014 r. w sprawie wprowadzenia wskazówek metodycznych dotyczących zasad wartościowania, gromadzenia i porządkowania akt osobowych.

¹¹ Zarządzenie nr 36 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 9 września 2019 r. w sprawie kryteriów wartościowania dokumentacji medycznej (Dz. Urz. NDAP 2019, poz. 36).

¹² Zarządzenie nr 42 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 13 grudnia 2019 r. w sprawie wprowadzenia kryteriów wartościowania dokumentacji uprawnień do kierowania pojazdami i dokumentacji rejestracji pojazdów (Dz. Urz. NDAP 2019, poz. 42).

¹³ Zarządzenie nr 8 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 28 kwietnia 2020 r. w sprawie wprowadzenia kryteriów wartościowania dokumentacji akt osobowych studentów oraz prac dyplomowych (Dz. Urz. NDAP 2020, poz. 8).

¹⁴ Zarządzenie nr 11 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 22 maja 2020 r. w sprawie wprowadzenia wskazówek dotyczących wartościowania dokumentacji programów i projektów finansowanych z funduszy europejskich (Dz. Urz. NDAP 2020, poz. 11).

¹⁵ Program działania Centralnej Komisji Archiwalnej Oceny Dokumentacji kadencji 2020–2022, https://www.archiwa.gov.pl/files/program_CKAOD_kadencji_2020-2022.pdf (dostęp: 30 grudnia 2021 r.).

¹⁶ O selekcji i brakowaniu akt w XIX w. w Galicji, por. R. Degen, *Selekcja, brakowanie i początki nadzoru nad nimi w Galicji do wybuchu I wojny światowej*, „Archiwa – Kancelarie – Zbiory” 2011, nr 2(4), s. 110–118.

¹⁷ Sformułowanie zawarte w liście O. Balzera, dyrektora lwowskiego Archiwum, z 1907 r. do S. Kutrzeby kierującego Archiwum w Krakowie, ANK, Archiwum Państwowe w Krakowie, sygn. 29/819/19, s. 1017–1021, wydany w: *Listy Oswalda Balzera i Stanisława Kutrzeby z 1907 roku w sprawie brakowania akt sądowych*, oprac. E. Perłakowska, „Krakowski Rocznik Archiwalny” 2001, t. 7, s. 167–175.

opracowano zasady wartościowania akt sądowych ustalające kryteria selekcji akt przeznaczonych do trwałego zachowania¹⁸.

W okresie międzywojennym zakaz niszczenia akt bez porozumienia z państwową służbą archiwalną, którego zabrakło w Dekrecie o organizacji archiwów państwowych i opiece nad archiwaliami z 1919 r., znalazł się w przepisach o biurowości ministerstw¹⁹. Było to uznawane wówczas za sukces państwowej służby archiwalnej, która zyskała „bardzo skuteczną broń prawną przeciw dowolności dotychczasowej, stosowanej niejednokrotnie przez władze przy niszczeniu akt”²⁰. Rozporządzenie nie regulowało jednak procedury brakowania wewnątrz urzędów i w tym zakresie posiłkowano się albo regulacjami sprzed 1918 r., albo zasadami wprowadzonymi w danym urzędzie lub przez organy nadrzędne. Ponadto przepis ten nie zawsze był stosowany i konieczne było przypomnienie o tym obowiązku²¹.

Szczegółowe zasady postępowania w zakresie wartościowania dokumentacji wprowadziły dopiero przepisy z 1931 r. o przechowywaniu akt w urzędach administracji publicznej²². Porównywano wówczas składnicę akt do sita, gdyż „najważniejszym jej zadaniem, poza przechowywaniem akt, jest dzielenie ich na akta kategorii A, przechowywane trwale, akta kategorii B, przechowywane czasowo”²³. W przepisach tych wskazano przesłanki zaliczania akt do kategorii A, jakimi było trwałe znaczenie dla interesu i historii państwa, urzędu, praw obywateli, a także dla badań naukowych. Był to pierwszy etap wydzielania akt, które miało na celu wyłączenie akt podlegających zarówno przekazaniu do archiwum państwowego, jak i zniszczeniu²⁴. Warto zazna-

¹⁸ Opracowali je konserwatorzy archiwalni Grona Konserwatorów Galicji Zachodniej w 1907 r. na wniosek dyrektora Archiwum w Krakowie, uwzględniając także spostrzeżenia Oswalda Balzera, *Teka Grona Konserwatorów Galicji Zachodniej*, tom III, Kraków 1909, s. 294–295; ANK, Archiwum Państwowe w Krakowie, sygn. 29/819/89, s. 143–147.

¹⁹ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 28 października 1920 r. w sprawie biurowości ministerstw (M.P. 1920, nr 251); w pkt 9 Rozporządzenia zapisano, że „Żadne akta nie mogą być niszczone bez upoważnienia zarządu archiwów państwowych”.

²⁰ Z informacji J. Paczkowskiego, kierownika Wydziału Archiwów Państwowych, na temat realizacji rezolucji III sesji Rady Archiwalnej, przedstawionej na IV sesji Rady, 3 stycznia 1922 r., R. Piechota, B. Jagiełło, M. Motas, *Pierwsze protokoły Rady Archiwalnej (1918–1922)*, „Teki Archiwalne” 1971, t. 13, s. 150.

²¹ Por. R. Galuba, *Archiwa państwowe w latach 1918–2011. Podstawy prawne działalności*, Poznań 2012, s. 74–75; M. Motas, *O przepisach archiwalnych w Polsce międzywojennej (1918–1939)*, „Archeion” 1968, t. 48, s. 131.

²² Uchwała Rady Ministrów z dnia 21 grudnia 1931 r. o przechowywaniu akt w urzędach administracji publicznej (M.P. 1932, nr 2, poz. 3).

²³ G. Kalański, *Prowadzenie składnicy akt. Wskazówki praktyczne*, Wydawnictwo Kursów Archiwalnych, z. 9, Warszawa 1937, s. 5.

²⁴ W przepisach nie występuje pojęcie „brakowanie”, lecz wydzielanie jako grupa czynności przeprowadzanych w składnicy okresowo i mająca na celu: zaliczenie akt do właściwej kategorii, pozostawienie w składnicy akt potrzebnych jeszcze do działalności urzędu, przekazanie

czyć, że pojawiła się wówczas istotna różnica stanowisk w zakresie odpowiedzialności za te czynności. Przepisy ramowe zobowiązywały do tego prowadzącego składnicę akt w porozumieniu z komórką organizacyjną, która akta wytworzyła. Urzędnicy stali na stanowisku, żeby wykonywał to prowadzący składnicę akt, jako fachowiec, a nie referenci, niechętni do przeprowadzania tych czynności²⁵. Odmienny pogląd na tę sprawę mieli archiwiści, wskazując na wiedzę prowadzącego sprawę, gdyż „trudno mieć wątpliwości, kto lepiej zna akta, a tym samym lepiej może je przydzielić: urzędnik składnicy akt czy referent, który je tworzy”²⁶, który „w toku załatwiania sprawy ma na żywo w pamięci cały jej stan i przebieg, powzięcie przeto decyzji będzie dla niego bardzo łatwe i mało pochłonie czasu”, natomiast „ocena akt, dokonywana dopiero w składnicy, będzie niewątpliwie dorywcza, z oczywistą szkodą dla sprawy”²⁷. Archiwa państwowe mogły wnosić zastrzeżenia do dokonanej w urzędzie kwalifikacji akt zarówno przy nadzorze nad brakowaniem, jak i przy przejmowaniu akt.

W praktyce jednak zdarzało się, że urzędy, biorąc pod uwagę jedynie wartość użytkową czy dowodową dokumentacji, przeznaczały ją na zniszczenie bez konsultacji z archiwami państwowymi. Ilustrowany Kurier Codzienny w poniedziałek 29 kwietnia 1935 r. alarmował swoich czytelników o archiwaliach podhalańskich zagrożonych spalaniem²⁸. Autor notatki informował o aktach mających wartość historyczną, którym groziło zniszczenie w miejskiej cegielni. W wyniku interwencji Archiwum Państwowego w Krakowie ustalono, że Starostwo Powiatowe w Nowym Targu przy przeprowadzce do nowej siedziby pozostawiło niepotrzebne mu akta w zajmowanym wcześniej obiekcie. Sąd, po przejściu tego gmachu, naciskał na opróżnienie go z akt, które ostatecznie trafiły do użytku cegielni²⁹. Choć IKC już na początku maja 1935 r. informował czytelników o uratowaniu archiwaliów podhalańskich³⁰, był to dopiero początek długiego procesu zabezpieczania dokumentacji pochodzącej z XVIII i XIX w. oraz wydzielania cennych materiałów³¹. Sprawa

do archiwum państwowego akt kategorii A oraz zniszczenie akt kategorii B, por. § 7 Przepisów o przechowywaniu akt w urzędach administracji rządowej.

²⁵ S. Stosyk, *Przepisy o przechowywaniu akt w urzędach administracji publicznej (komentarz)*, Wydawnictwo Kursów Archiwalnych, z. 7, Warszawa 1936, s. 34–36.

²⁶ A. Moraczewski, *Sprawa przekazywania akt administracji rządowej do archiwów państwowych w świetle obowiązujących przepisów*, „Archeion” 1937, t. 15, s. 39.

²⁷ G. Kaleński, *Brakowanie akt*, Wydawnictwo Kursów Archiwalnych, z. 1, Warszawa 1934, s. 34–36, tenże, *Prowadzenie składnicy akt...*, s. 38.

²⁸ Notatka prasowa pt. *Archiwalia podhalańskie zagrożone spalaniem*, „Ilustrowany Kurier Codzienny” 1935, nr 117, s. 9.

²⁹ ANK, Archiwum Państwowe w Krakowie, sygn. 29/819/52, s. 125–141.

³⁰ „Ilustrowany Kurier Codzienny” 1935, nr 127, s. 6.

³¹ Samo przejście akt wydzielonych wówczas w Nowym Targu znacznie się przeciągnęło z powodu braku miejsca w Archiwum. Pierwsza partia akt wydzielonych w 1935 r. z cegielni

zagrożonych archiwaliów w Nowym Targu była na tyle istotna dla całej sieci archiwalnej, że znalazła oddźwięk w sprawozdaniu Wydziału Archiwów Państwowych³², a argument nieprawidłowego „brakowania” akt przez starostwo nowotarskie wykorzystywano przy opracowywaniu przepisów o przechowywaniu akt w urzędach wojewódzkich i starostwach³³.

Kolejny przykład podejścia do dokumentacji jedynie pod kątem jej przydatności urzędowej podaje w 1943 r. w swoim dzienniku Adam Kamiński³⁴, pisząc:

Byłem dziś z dr Budką³⁵ w Starostwie Powiatowym przy al. Słowackiego, gdzie rzekomo miano brakować starsze akta. Okazało się, że zamierzają wyrzucić kilkadziesiąt tomów druków (starych dzienników ustaw, zbiorów praw itp.). Od urzędnika [...] dowiedzieliśmy się, że akta sprzed roku 1939 już przed dwoma laty poszły na makaturę i że [...] nie było w nich nic ciekawego. Przypomniałem mu polskie przepisy. Coś mu zaświtało w głowie, ale mimo to dalej twierdził, że nic w tych aktach nie było. Co u licha musiałyby być w aktach, żeby je pan [...] uznał za godne zachowania, nie wiadomo. Z tępotą i ignorancją takich urzędników, którzy jeszcze w dodatku [...] powołują się na 20-letnią służbę administracyjną, doprawdy trudno walczyć. Ręce opadają³⁶.

W okresie PRL ukształtowała się rozbudowana metodyka kształtowania zasobu archiwalnego, polegająca zarówno na selekcji twórców, jak i wartościowaniu samej dokumentacji, stosowana w swym zasadniczym kształcie do dziś³⁷. Nadzór nad narastającym zasobem archiwalnym w urzędach i wszyszt-

przyjechała do Archiwum dopiero 31 marca 1939 r., a reszta nie wcześniej niż pod koniec wojny, ANK, Archiwum Państwowe w Krakowie, sygn. 29/819/48 s. 863, sygn. 29/819/51 s. 581-595, sygn. 29/819/167 s. 39-41.

³² *Sprawozdanie z działalności Wydziału Archiwów Państwowych w roku 1935*, „Archeion” 1936, t. 14, s. 90.

³³ Mowa o Przepisach tymczasowych o przechowywaniu akt w urzędach wojewódzkich i starostwach wprowadzonych Okólnikiem nr 14 Ministerstwa Spraw Wewnętrznych 27 lutego 1936 r. (Dz. Urz. MSW 1936, nr 6, poz. 26). Oddźwięki sprawy nowotarskiej pojawiają się w pismach Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego oraz Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z 1935 i 1936 r., ANK, Archiwum Państwowe w Krakowie, sygn. 29/819/52, s. 171-173.

³⁴ Adam Kamiński (1905-1981), historyk, archiwista, w latach 1929-1971 pracownik Archiwum Ziemińskiego, a następnie Państwowego w Krakowie; zob. też. A. Palarczykowa, *Adam Kamiński (1905-1981)*, „Krakowski Rocznik Archiwalny” 1998, t. 4, s. 156-164.

³⁵ Włodzimierz Budka (1894-1977), historyk, archiwista, w latach 1919-1964 pracownik Archiwum Ziemińskiego, a następnie Państwowego w Krakowie; zob. też. A. Kamiński, *Włodzimierz Budka*, „Archeion” 1979, t. 68, s. 371-375.

³⁶ A. Kamiński, *Diariusz podręczny 1939-1945*, wstęp i oprac. A. Palarczykowa, J. Stoksik, Warszawa 2001, s. 275; I. Fischer, *Historia Archiwum Państwowego w Krakowie „z przymrużeniem oka”*, „Krakowski Rocznik Archiwalny” 2008, t. 14, s. 258-259.

³⁷ O kształtowaniu zasobu archiwalnego, w tym wartościowaniu dokumentacji po II wojnie światowej zob. m.in. E. Borodij, *Kryteria wartościowania współczesnej dokumentacji aktowej – stan obecny i perspektywy* [w]: *Archiwa polskie wobec wyzwań XXI wieku: Pamiętnik III Powszech-*

kich innych jednostkach państwowych oraz samorządowych realizowany przez archiwa państwowe dotyczy postępowania z dokumentacją na każdym etapie jej „życia”. Przy uzgadnianiu jednolitych rzeczowych wykazów akt decyzja o kategorii archiwalnej podejmowana była często a priori, zanim powstała dokumentacja z danego zakresu działalności jednostki. Wprowadzano stopniowo coraz szerszą ingerencję służby archiwalnej w zarządzanie dokumentacją w jednostkach organizacyjnych, w pierw tych będących pod nadzorem archiwalnym, a następnie także we wszystkich państwowych i samorządowych. Zmieniła się w związku z tym nieco rola archiwów państwowych. Nie obejmowała już tylko selekcji materiałów archiwalnych, ale także określanie sposobu postępowania z dokumentacją w jednostce, w tym ustalanie czasu jej przechowywania na potrzeby urzędowe, praktyczne. Sieć archiwów państwowych, zwiększając nadzór na całością dokumentacji, w konsekwencji wzięła więc na siebie ciężar współodpowiedzialności za ocenę wartości dowodowej na potrzeby urzędowe. Jednostki organizacyjne oczekują obecnie od archiwów państwowych konkretnych wskazań odnośnie do okresów przechowywania dokumentacji danej jednostki, a w ramach brakowania także potwierdzenia przeprowadzonej w jednostce oceny wartości dowodowej dokumentacji. W związku z takim podejściem potrzeby administracji zdominowały realizację zadań nadzorczych archiwów państwowych, kosztem naukowej oceny wartości dokumentacji i selekcji materiałów archiwalnych. Podam tutaj przykłady takiego postrzegania roli archiwów państwowych w obszarze wartościowania dokumentacji oraz zderzenia potrzeb urzędowych z naukową oceną wartości archiwalnej dokumentacji.

W jednolitych rzeczowych wykazach akt ustala się kategorię archiwalną dokumentacji, która często jest nieprawidłowo utożsamiana z okresem jej przechowywania dla celów użytkowych. Jest to widoczne zwłaszcza w wy-

nego Zjazdu Archiwistów Polskich, Toruń, 2–4 września 1997, t. 1, pod red. D. Nałęcz, Radom 1997; R. Degen, Garść uwag na temat selekcji w Polsce [w:] Toruńskie konfrontacje archiwalne, t. 1: Archiwistyka na uniwersytetach, archiwistyka w archiwach, pod red. W. Chorążyczewskiego i A. Rosy, Toruń 2009, s. 133–143; tenże, Kształtowanie państwowego zasobu archiwalnego w Polsce w latach 1945–1989, „Archiwa – Kancelarie – Zbiory” 2008, nr 2, s. 13–38; tenże, Selekcja archiwalna jako konstruowanie zbioru źródeł historycznych w Polsce, „Archiwista Polski” 2011, nr 2, s. 11–17; Dokumentacja masowa. Z problematyki kształtowania zasobu archiwalnego, pod red. I. Mamczak-Gadkowskiej i K. Strykowski, Poznań 2012; M. Konstankiewicz, Udział w stanowieniu aktów normatywnych jako forma działania administracji w zakresie kształtowania narastającego zasobu archiwalnego [w:] Archiwistyka oraz problemy historii Polski, Polonii i dyplomacji XX w. Księga jubileuszowa ofiarowana profesorowi Edwardowi Kołodziejowi w 70. rocznicę urodzin, pod red. J. Łosowskiego, Lublin 2011, s. 135–145; A. Górak, D. Magier, Selekcja archiwalna jako konstruowanie zasobu źródeł historycznych, „Archiwa – Kancelarie – Zbiory” 2011, nr 2, s. 131–143; H. Robótka, B. Ryszewski, A. Tomczak, Archiwistyka, Warszawa 1989, s. 37–43; H. Robótka, Zasady i metody selekcji dokumentacji tradycyjnej i elektronicznej, a potrzeby badań obecnych i przyszłych, referat na 17. Powszechny Zjazd Historyków Polskich w Krakowie w 2004 r., <http://jazon.hist.uj.edu.pl/zjazd/> (dostęp: 8 stycznia 2020 r.).

padkach, gdy przepisy szczególne określają czas przechowywania dokumentacji dla celów dowodowych w jednostkach organizacyjnych. Często jest wówczas niezrozumienie jednostek, że dokument mający określoną czasową wartość dowodową, może mieć także wartość historyczną i wówczas będzie kwalifikowany do kategorii A i przechowywany wiecznie. Niewątpliwie znaczenie dla jednostki mają także konsekwencje zakwalifikowania dokumentacji do materiałów archiwalnych związane z jej właściwym uporządkowaniem, technicznym zabezpieczeniem i wymogami odnośnie do przekazania do archiwów państwowych³⁸. Wiele jest przykładów takich sytuacji.

W 2019 r. w wyniku zmiany przepisów o rachunkowości zniesiono obowiązek trwałego przechowywania zatwierdzonych sprawozdań finansowych i ustalono, że podlegają one przechowywaniu przez okres nie krótszy niż 5 lat, licząc od początku roku następującego po roku obrotowym, w którym nastąpiło ich zatwierdzenie³⁹. W wyniku tej zmiany ANK otrzymywało wiele zapytań oraz propozycji zmian kategorii archiwalnych sprawozdań z kat. A lub B25 na B5, powołujących się właśnie na zmianę przepisów⁴⁰.

W wypadku dokumentacji medycznej wiele szpitali będących pod nadzorem ANK kwestionuje wydzielanie części dokumentacji medycznej do materiałów archiwalnych, a nawet zasadność ich nadzorowania⁴¹. Wynika to z tego, że w przepisach resortowych ustalono czas przechowywania dokumentacji medycznej. Zaznaczyć jednak należy, że w tym przypadku przepisy nie tylko wprowadzają obowiązek zniszczenia tej dokumentacji lub jej wydania pacjentowi po upływie okresów przechowywania, lecz także przewidują możliwość zakwalifikowania dokumentacji medycznej do materiałów archiwalnych i odwołują się do ustawy archiwalnej. Daje to dodatkową podstawę prawną podejmowanych przez archiwa państwowe decyzji o uznaniu części dokumentacji medycznej za materiały archiwalne⁴². Niewątpliwie pomocne dla archiwów państwowych w tym zakresie było wydanie w 2019 r. przez

³⁸ Por. załącznik nr 4 do Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 20 października 2015 r.

³⁹ Nowelizacja art. 74 ust. 1 Ustawy o rachunkowości wprowadzona Ustawą z dnia 9 listopada 2018 r. o zmianie niektórych ustaw w celu wprowadzenia uproszczeń dla przedsiębiorców w prawie podatkowym i gospodarczym (Dz. U. 2018, poz. 2244).

⁴⁰ Por. projekty jednolitych rzeczowych wykazów akt w sprawach o znakach: NVI.420 z 2020 i 2021 r.

⁴¹ Por. akta spraw o znakach: NVI.413.710.2017, NVI.413.823.2018, NVI.413.569.2019, NVI.410.14.2020.

⁴² Art. 29 Ustawy z dnia 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta (Dz. U. 2020, poz. 849); ust. 3 tego przepisu brzmi: „Po upływie okresów, o których mowa w ust. 1, do postępowania z dokumentacją medyczną będącą materiałem archiwalnym w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2020 r. poz. 164), stosuje się przepisy wydane na podstawie art. 5 ust. 2 i 2b tej ustawy”.

NDAP kryteriów wartościowania dokumentacji medycznej⁴³. Wytyczne te są użyteczne nie tylko w zakresie metodyki nadzoru, lecz także jako dodatkowy argument wobec jednostek służby zdrowia.

Podobna sytuacja zachodzi w odniesieniu do akt osobowych pracowników. Część akt osobowych, posiadających w przepisach szczególnych określony czas przechowywania przez pracodawcę, kwalifikowana jest do materiałów archiwalnych według kryteriów określonych we wskazówkach metodycznych dotyczących zasad wartościowania, gromadzenia i porządkowania akt osobowych⁴⁴. Przykładowo ANK kwalifikowało dotychczas do materiałów archiwalnych akta osobowe pracowników naukowo-dydaktycznych w uczelniach już na etapie uzgadniania wykazów akt. Uczelnie w ostatnim czasie to kwestionują, powołując się na przepisy prawa pracy obowiązujące od 2019 r.⁴⁵ Archiwum stoi na stanowisku, że przepisy prawa pracy regulują jedynie okres przechowywania akt osobowych, ale nie odnoszą się do wartości archiwalnej dokumentacji w rozumieniu ustawy archiwalnej. Jednakże w obecnym stanie prawnym trudno będzie pogodzić interesy urzędowe i naukowe ze względu na wprowadzenie możliwości odbioru akt osobowych przez pracownika, a w wypadku ich nieodebrania nakazu ich zniszczenia. Nie przewidziano natomiast, jak w przypadku dokumentacji medycznej, możliwości dokonywania oceny akt osobowych pod kątem ich kwalifikacji archiwalnej i zaliczenia części akt do materiałów archiwalnych. Jednostki sygnalizują więc słusznie kolizję przepisów w przypadku zakwalifikowania akt osobowych do kategorii A⁴⁶.

Pozorny konflikt interesów występuje także w kwestii dokumentacji zamówień publicznych, która w całości jest przeznaczana przez jednostki do zniszczenia po upływie okresu przechowywania wynikającego z przepisów dotyczących zamówień publicznych. Postępowania te dotyczą często dużych inwestycji albo kluczowych usług dla danego sektora⁴⁷, więc warto zastanowić się nad przekwalifikowaniem części tej dokumentacji do kategorii A. Jednak decyzje ANK o przekwalifikowaniu akt komisji przetargowych

⁴³ Wprowadzone Zarządzeniem nr 36 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 9 września 2019 r.

⁴⁴ Wprowadzone Zarządzeniem nr 16 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 10 listopada 2014 r.

⁴⁵ Zmiana brzmienia Ustawy z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy (Dz. U. 2020, poz. 1320 z późn. zm.) wprowadzona z dniem 1.01.2019 r. na mocy Ustawy z dnia 10 stycznia 2018 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze skróceniem okresu przechowywania akt pracowniczych oraz ich elektroniczacji (Dz. U. 2018, poz. 357).

⁴⁶ Por. art. 94⁶ i 94⁷ kodeksu pracy; ANK, akta sprawy o znaku: NVI.401.39.2021.

⁴⁷ Por. np. sprawa przetargu na świadczenie usług pocztowych dla sądów powszechnych w całym kraju, <https://www.nik.gov.pl/plik/id,9811,vp,12080.pdf> (dostęp: 31 grudnia 2021 r.); odpowiedź na interpelację nr 24147, <https://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/InterpelacjaTresc.xsp?key=26FCEAD6> (dostęp: 31 grudnia 2021 r.).

do kat. A, mające na celu odzwierciedlenie w aktach tego ważnego aspektu działalności jednostek sektora finansów publicznych, budziły wielokrotnie sprzeciw jednostek⁴⁸.

I jako ostatni z przykładów warto wskazać na tzw. efekt RODO. Wpływały wówczas zapytania, a także wnioski dotyczące zmiany kategorii archiwalnych z racji rzekomej konieczności zniszczenia dokumentacji po wykorzystaniu przez jednostkę, nawet jeśli według wykazu akt stanowiła ona materiały archiwalne⁴⁹.

Można podać także przykłady dokumentacji typowej, mającej często jedynie robocze znaczenie dla jednostki, która nabrała charakteru materiałów archiwalnych ze względu na swoją wyjątkową treść lub osoby występujące albo formę dokumentacji⁵⁰. W jednej z jednostek miejskich zajmujących się czystością ulic zachowano fotografie z lat 90. XX w. wykonane jedynie w celu sprawdzenia jakości wykonanej usługi sprzątnięcia miasta, dla jednostki o charakterze ściśle roboczym. Równocześnie fotografie te są bez wątpienia ciekawym źródłem informacji, nie tylko dla historyków⁵¹. Z kolei w 2019 r. na wystawie dzieł S. Wyspiańskiego w Muzeum Narodowym w Krakowie, można było podziwiać także jego akta prywatne, w tym wiele rachunków, zamówień, rewers, a nawet usprawiedliwienie nieobecności dziecka w szkole⁵². Takie rodzaje dokumentów obecnie z automatu przeznaczane są do zniszczenia, a sytuacja ta świetnie pokazuje, że w każdym wypadku warto pochylić się nad wartością archiwalną dokumentacji, nawet tej typowej.

Kolejnym aspektem, w którym widoczne jest zderzenie oceny dokumentacji pod kątem jej wartości użytkowej albo historycznej jest nadzór nad brakowaniem. Obowiązujące sformułowanie „zgoda” na brakowanie dokumentacji nie pomaga we właściwym zrozumieniu roli archiwów państwowych w pro-

⁴⁸ Por. pisma dotyczące okresów przechowywania dokumentacji przetargów w związku z decyzjami ANK o przekwalifikowaniu protokołów komisji przetargowych, znajdujące się w aktach spraw o znakach: NVI.401.10.2018, NVI.401.21.2018, NVI.420.50.2021, NVI.401.51.2021, NVI.401.52.2021.

⁴⁹ Przykładowo jedna z jednostek tuż po wejściu w życie RODO wniosowała o zmianę kategorii w klasach na komisje i inne organy kolegialne z kat. A na kat. B, gdyż na posiedzeniach tych gremiów omawiane były sprawy indywidualnych osób, a akta zawierały ich dane osobowe, sprawa o znaku: NVI.420.36.2018.

⁵⁰ Por. także przykłady wartościowania akt spraw przez sądy i prokuratury podane w: K. Jaskółka-Leśniak, *Zarządzanie dokumentacją tradycyjną i elektroniczną w sądach i prokuraturach oraz jej wartościowanie w świetle nadzoru sprawowanego przez Archiwum Narodowe w Krakowie* [w:] *Belliculum Diplomaticum VIII Thorunense: Dokumentacja i materiały archiwalne instytucji wymiaru sprawiedliwości – problemy, wyzwania, perspektywy*, pod red. K. Kopińskiego, Toruń 2022, s. 124–126.

⁵¹ Por. akta sprawy o znaku: NVI.421.6.2017 (protokół kontroli i pkt 7 zaleceń po niej wydanych).

⁵² *Wyspiański nieznan*, pod red. Ł. Gawła i M. Laskowskiej, Kraków 2019, s. 82, 83, 85, 207–213.

cesie brakowania. Obecna sentencja zgody wydawanej przez archiwa państwowe wskazuje wprost na to, że archiwa państwowe odpowiadają jedynie za selekcję materiałów archiwalnych, podczas gdy to jednostka odpowiada za ocenę wartości dowodowej, co stwierdza we wniosku na brakowanie⁵³. Nie jest to jednak oczywiste. Zdarzają się także skargi kierowane do ANK z różnych podmiotów lub od osób prywatnych, dotyczące zniszczenia dokumentacji niearchiwalnej, która została prawidłowo wybrakowana na podstawie zgody. Są także przypadki, gdy to jednostka, która zniszczyła dokumenty, odsyła petentów do ANK, które zgodę wydało, choć to Archiwum było odpowiedzialne za ocenę wartości dowodowej tej dokumentacji⁵⁴. Archiwa państwowe uważane są więc nadal w tych wypadkach za współodpowiedzialne, a mając na względzie możliwe skargi, weryfikują także zasadność brakowania dokumentacji kategorii B odnośnie do okresu jej przechowywania.

Podobnie przy uzgadnianiu wykazów akt. Dana jednostka organizacyjna powinna określać czas przechowywania dokumentacji dla celów użytkowych, dowodowych, którą sama najlepiej zna, gdyż ją wytwarza i gromadzi, a archiwa państwowe mogą jedynie wskazywać, jaką jej część należy zakwalifikować do kat. A lub B25 albo BE. Jednostki jednak oczekują, że to archiwa wskażą im, jak długo powinny przechowywać dany rodzaj dokumentów. Często projekty zmian do wykazów akt przesyłane do ANK nie zawierają nawet konkretnej propozycji dodania czy zmiany danej klasy, a jedynie informację o otrzymaniu nowego zadania, ewentualnie o podstawie prawnej jego realizacji⁵⁵.

Równocześnie trzeba zaznaczyć, że nadal zdarzają się takie kazusy jak notarska cegielnia, choć nadzór archiwalny, jak wcześniej wspomniałam, objął całość zarządzania dokumentacją jednostek. Przytoczyć tu można przykłady z ostatnich kilkunastu lat takie, jak: pozostawienie akt państwowych na strychu budynku gminnego oddanego prywatnym lokatorom⁵⁶, porzucenie dokumentacji z całego okresu działalności przedsiębiorstwa państwowego po jego sprywatyzowaniu⁵⁷, zniszczenie dokumentacji niepotrzebnej danej jednostce bez zgody archiwum państwowego (np. dokumentacja wy-

⁵³ Sentencja zgody brzmi: „Na podstawie § 9 ust. 1 rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 20 października 2015 r. w sprawie klasyfikowania i kwalifikowania dokumentacji, przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych i brakowania dokumentacji niearchiwalnej (Dz. U. 2019, poz. 246.) stwierdza się, że ww. dokumentacja przeznaczona do zniszczenia nie stanowi materiałów archiwalnych”, zob. też akta sprawy o znaku: NVI.401.7.2020.

⁵⁴ Por. akta sprawy o znakach: DN.051.4.2015, DN.051.1.2017, NVI.424.2.2020.

⁵⁵ Por. akta sprawy o znaku: NVI.420.340.2021.

⁵⁶ Por. akta sprawy o znaku: NVI.024-2/07.

⁵⁷ Por. akta sprawy o znaku: DN.4242.1.2013.

dawania dowodów osobistych, akta kierowców, akta osobowe, dokumentacja uczelni wyższej⁵⁸).

A jakie są oczekiwania nauki w kontekście wartościowania dokumentacji? Jakiej dokumentacji będą szukać w przyszłości w archiwach naukowcy? W mojej ocenie obecnie zasadniczo brak związku, korelacji pomiędzy aktualnymi trendami i zwrotami badawczymi, w tym w aspekcie interdyscyplinarności, a selekcją materiałów archiwalnych, na co zwracano już wielokrotnie uwagę⁵⁹. Brak wystarczającej refleksji ze strony archiwów państwowych, ale także brak konkretnych postulatów środowisk badawczych, nie tylko historyków, czyli tego, co można nazwać „user experience”. Czy rozwiązaniem byłoby włączenie w jakiś sposób badaczy w proces oceny?

Jakie więc są moje postulaty w aspekcie wartościowania, aby spróbować pogodzić interesy nauki i potrzeby urzędowe? Po pierwsze archiwa państwowe powinny zająć się selekcją materiałów archiwalnych pod kątem potrzeb nauki, ale w porozumieniu z naukowcami, głównymi użytkownikami zasobu archiwalnego. Powinno się także uwzględniać ewentualne postulaty twórcy dokumentacji, który może wskazać dokumenty o trwałej wartości dla historii tej jednostki czy danej branży⁶⁰. Pierwszym krokiem w tym kierunku było niewątpliwie powołanie do składu CKAOD kadencji 2020–2022 przedstawicieli świata nauki, reprezentujących uczelnię wyższą i instytut badawczy⁶¹.

Po drugie, należy definitywnie przeorientować rolę AP w procesie zarządzania dokumentacją w jednostkach. Odejść od ingerowania w obieg dokumentacji w jednostkach i określanie czasu jej użyteczności dowodowej. Wymaga to równoczesnego uświadomienia jednostkom ich odpowiedzialności za zniszczenie dokumentacji przed upływem przydatności dla celów urzędowych i konsekwencje takich działań. Naprzeciw temu postulatowi wychodzą propozycje CKAOD w zakresie nowego prawa archiwalnego. Zaproponowano w nich m.in. rozdzielenie w jednolitych rzeczowych wyka-

⁵⁸ Por. akta spraw o znakach: DN.4241.2.2014, DN.024-1/12, NVI.024-1/09, DN.4241.2.2017, NVI.424.12.2021.

⁵⁹ Szerzej o wartościowaniu dokumentacji w kontekście badań naukowych zob. M. Kula, *Co kiedyś znajdziemy, a co powinniśmy znaleźć w archiwach* [w:] M. Kula, *O co chodzi w historii?*, Warszawa 2008; W. Kwiatkowska, *Co mogą, a co powinny wiedzieć o naszych czasach przyszłe pokolenia? Kulturowe aspekty selekcji dokumentacji*, „Archeion” 2011, t. 112, s. 191–204; A. Górak, D. Magier, *Selekcja...*; H. Robótka, *Zasady...*

⁶⁰ Więcej na temat rozszerzenia kręgu interesariuszy, którzy powinni mieć wpływ na ocenę wartości archiwalnej dokumentacji i roli twórców dokumentacji w selekcji materiałów archiwalnych zob. K. Jaskółka-Leśniak, *Zarządzanie...*, s. 125–126.

⁶¹ Dwaj członkowie CKAOD reprezentują: Uniwersytet Zielonogórski oraz Naukową i Akademicką Sieć Komputerową – Państwowy Instytut Badawczy, por. Zarządzenie nr 24 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 22 października 2020 r. w sprawie powołania członków Centralnej Komisji Archiwalnej Oceny Dokumentacji (Dz. Urz. NDAP 2020, poz. 24).

zach akt kwalifikacji archiwalnej, rozumianej jako zaliczanie dokumentacji do materiałów archiwalnych lub dokumentacji niearchiwalnej, od okresów przechowywania. Wskazano, że określenie czasu przechowywania dokumentacji przez wzgląd na jej wartość praktyczną nie powinno leżeć w kompetencji archiwów państwowych, lecz wytwórców dokumentacji. Zaproponowano także zmianę nazewnictwa obecnych zgód na brakowanie wydawanych przez archiwa państwowe na opinie dotyczące wartości archiwalnej dokumentacji przeznaczonej do zniszczenia, uzasadniając to przekonaniem, że zgoda na zniszczenie powinna leżeć wyłącznie w kompetencjach kierownika jednostki organizacyjnej⁶². Może więc polska archiwistyka, w zakresie metodyki kształtowania zasobu archiwalnego, zatoczyła krąg i warto powrócić do pewnych rozwiązań z okresu międzywojennego, choć w nowoczesnej rzeczywistości i innym stanie prawnym. A może już niedługo trudności występujące w związku z wartościowaniem dokumentacji znikną w związku z jej elektroniczną i dzięki zastosowaniu sztucznej inteligencji, co testują już The National Archives⁶³.

Bibliografia

Archiwalia

Archiwum Narodowe w Krakowie

Zespół „Archiwum Państwowe w Krakowie”, sygn. 29/819/19, 23, 24, 25, 48, 51, 52, 89, 167.

Registratura własna, akta o znakach:

DN.024 z 2012 r., DN.051 z 2015 i 2017 r., DN.4240 z 2015 i 2016 r., DN.4241 z 2014 i 2017 r., DN.4242 z 2013 r., NVI.024 z 2007 i 2009 r., NVI.401, NVI.410, NVI.413, NVI.420, NVI.421, NVI.424 z lat 2017–2021.

Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych

Registratura własna, akta Centralnej Komisji Archiwalnej Oceny Dokumentacji,

<https://www.archiwa.gov.pl/pl/centralna-komisja-archiwalnej-oceny-dokumentacji/5302> (dostęp: 29.12.2021);

- *Program działania Centralnej Komisji Archiwalnej Oceny Dokumentacji kadencji 2020–2022*, https://www.archiwa.gov.pl/files/program_CKAOD_kadencji_2020-2022.pdf (dostęp: 30.12.2021).

⁶² „Rekomendacje Centralnej Komisji Archiwalnej Oceny Dokumentacji do nowego prawa archiwalnego w zakresie zarządzania dokumentacją i nadzoru nad nią” z 24 czerwca 2021 r., załącznik nr 3 do protokołu CKAOD Nr 4/2021, https://www.archiwa.gov.pl/files/zalacznik-nr-3-do-protokolu-4-z-2021_r.pdf (dostęp: 31 grudnia 2021 r.).

⁶³ *Using AI for digital selection in government*, <https://www.nationalarchives.gov.uk/information-management/manage-information/preserving-digital-records/research-collaboration/using-ai-for-digital-selection-in-government/> (dostęp: 31 grudnia 2021 r.); więcej na ten temat, zob. R. Stępień, *Możliwości zastosowania sztucznej inteligencji i blockchain w działalności archiwalnej. Przegląd doświadczeń zagranicznych*, „Archeion” 2021, t. 122, s. 69–93.

- Rekomendacje Centralnej Komisji Archiwalnej Oceny Dokumentacji do nowego prawa archiwalnego w zakresie zarządzania dokumentacją i nadzoru nad nią z 24 czerwca 2021 r., załącznik nr 3 do protokołu CKAOD Nr 4/2021, https://www.archiwa.gov.pl/files/zalacznik-nr-3-do-protokolu-4-z-2021_r.pdf (dostęp: 31.12.2021).

Źródła drukowane

- Archiwalia podhalańskie zagrożone spalaniem*, „Ilustrowany Kurier Codzienny” 1935, nr 117, s. 9.
- Kaleński G., *Brakowanie akt*, Wydawnictwo Kursów Archiwalnych, z. 1, Warszawa 1934.
- Kaleński G., *Prowadzenie składnicy akt. Wskazówki praktyczne*, Wydawnictwo Kursów Archiwalnych, z. 9, Warszawa 1937.
- Kamiński A., *Diariusz podręczny 1939–1945*, wstęp i oprac. A. Palarczykowa, J. Stoksik, Warszawa 2001.
- Listy Oswalda Balzera i Stanisława Kutrzeby z 1907 roku w sprawie brakowania akt sądowych*, oprac. E. Perlakowska, „Krakowski Rocznik Archiwalny” 2001, t. 7, s. 167–175.
- Manteuffel T., *Początki współczesnej państwowej biurowości polskiej jako materiał do organizacji rejestratur w urzędach państwowych (1917–1920)*, „Archeion” 1929, t. 5, s. 45–58.
- Moraczewski A., *Sprawa przekazywania akt administracji rządowej do archiwów państwowych w świetle obowiązujących przepisów*, „Archeion” 1937, t. 15, s. 35–48.
- Piechota R., Jagiello B., Motas M., *Pierwsze protokoły Rady Archiwalnej (1918–1922)*, „Teki Archiwalne” 1971, t. 13, s. 103–193.
- Sprawozdanie z działalności Wydziału Archiwów Państwowych w roku 1935*, „Archeion” 1936, t. 14, s. 90.
- Stosyk S., *Przepisy o przechowywaniu akt w urzędach administracji publicznej (komentarz)*, Wydawnictwo Kursów Archiwalnych, z. 7, Warszawa 1936.
- Teka Grona Konserwatorów Galicji Zachodniej*, t. 3, Kraków 1909.

Akty prawne

- Decyzja nr 3 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 12 czerwca 2002 r. w sprawie wprowadzenia w archiwach państwowych instrukcji w sprawie oceny wartości archiwalnej dokumentacji konstrukcyjnej i technologicznej.
- Decret o organizacji archiwów państwowych i opiece nad archiwaliami z 7 lutego 1919 r., Dz. Praw Państwa Polskiego 1919, nr 14 poz. 182.
- Decret z dnia 29 marca 1951 r. o archiwach państwowych, Dz. U. 1951, nr 19, poz. 149.
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 14 października 2015 r. w sprawie warunków i trybu przekazywania do archiwów państwowych materiałów archiwalnych tworzących ewidencjonowany niepaństwowy zasób archiwalny, Dz. U. 2015, poz. 1743.
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 20 października 2015 r. w sprawie klasyfikowania i kwalifikowania dokumentacji, przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych i brakowania dokumentacji niearchiwalnej, tj. Dz. U. 2019, poz. 246.
- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 30 października 2006 roku w sprawie szczegółowego sposobu postępowania z dokumentami elektronicznymi, Dz. U. 2006, nr 206, poz. 1518.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 28 października 1920 r. w sprawie biurowości ministerstw, M.P. 1920, nr 251.
- Uchwała Rady Ministrów z dnia 21 grudnia 1931 r. o przechowywaniu akt w urzędach administracji publicznej, M.P. 1932, nr 2, poz. 3.
- Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach, tj. Dz. U. 2020, poz. 164.

- Zarządzenie nr 8 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 28 kwietnia 2020 r. w sprawie wprowadzenia kryteriów wartościowania dokumentacji akt osobowych studentów oraz prac dyplomowych, Dz. Urz. NDAP 2020, poz. 8.
- Zarządzenie nr 11 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 22 maja 2020 r. w sprawie wprowadzenia wskazówek dotyczących wartościowania dokumentacji programów i projektów finansowanych z funduszy europejskich, Dz. Urz. NDAP 2020, poz. 11.
- Zarządzenie nr 16 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 10 listopada 2014 r. w sprawie wprowadzenia wskazówek metodycznych dotyczących zasad wartościowania, gromadzenia i porządkowania akt osobowych.
- Zarządzenie nr 24 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 22 października 2020 r. w sprawie powołania członków Centralnej Komisji Archiwalnej Oceny Dokumentacji, Dz. Urz. NDAP 2020, poz. 24.
- Zarządzenie nr 35 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 3 kwietnia 2018 r. w sprawie powołania oraz zakresu i trybu działania Centralnej Komisji Archiwalnej Oceny Dokumentacji.
- Zarządzenie nr 36 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 9 września 2019 r. w sprawie kryteriów wartościowania dokumentacji medycznej, Dz. Urz. NDAP 2019, poz. 36.
- Zarządzenie nr 42 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 13 grudnia 2019 r. w sprawie wprowadzenia kryteriów wartościowania dokumentacji uprawnień do kierowania pojazdami i dokumentacji rejestracji pojazdów, Dz. Urz. NDAP 2019, poz. 42.

Opracowania

- Borodij E., *Kryteria wartościowania współczesnej dokumentacji aktowej – stan obecny i perspektywy* [w:] *Archiwa polskie wobec wyzwań XXI wieku: Pamiętnik III Powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich, Toruń, 2–4 września 1997*, t. 1, pod red. D. Nałęcz, Radom 1997.
- Degen R., *Garść uwag na temat selekcji w Polsce* [w:] *Toruńskie konfrontacje archiwalne*, t. 1: *Archiwistyka na uniwersytetach, archiwistyka w archiwach*, pod red. W. Chorążyczewskiego i A. Rosy, Toruń 2009, s. 133–143.
- Degen R., *Kształtowanie państwowego zasobu archiwalnego w Polsce w latach 1945–1989*, „Archiwa – Kancelarie – Zbiory” 2008, nr 2, s. 13–38.
- Degen R., *Selekcja archiwalna jako konstruowanie zbioru źródeł historycznych w Polsce*, „Archiwista Polski” 2011, nr 2, s. 11–17.
- Degen R., *Selekcja, brakowanie i początki nadzoru nad nimi w Galicji do wybuchu I wojny światowej*, „Archiwa – Kancelarie – Zbiory” 2011, nr 2(4), s. 107–129.
- Degen R., *Urzędnicy, selekcja i brakowanie dokumentacji w Polsce w XX wieku* [w:] *Dzieje biurokracji na ziemiach polskich*, t. III, pod red. A. Górkę, K. Łatawca i D. Magiera, Lublin–Siedlce 2010, s. 545–556.
- Degen R., *Zasady i metody selekcji archiwalnej w Polsce* [w:] *Stowarzyszenie Archiwistów Instytucji Wymiaru Sprawiedliwości. Materiały pokonferencyjne. Świnoujście 14–17 maja 2009 r.* Szczecin 14–17 września 2010 r., Wrocław 2010, s. 102–110.
- Dokumentacja masowa. Z problematyki kształtowania zasobu archiwalnego*, pod red. I. Mamczak-Gadkowskiej i K. Strykowski, Poznań 2012.
- Etos zawodu archiwisty. V Krajowe Sympozjum Archiwalne, Toruń, 26 maja 2021 roku*, pod red. W. Chorążyczewskiego i P. Guta, Toruń–Warszawa 2021.
- Fischer I., *Historia Archiwum Państwowego w Krakowie „z przymrużeniem oka”*, „Krakowski Rocznik Archiwalny” 2008, t. 14, s. 258–259.
- Galuba R., *Archiwa państwowe w latach 1918–2011. Podstawy prawne działalności*, Poznań 2012.
- Górkę A., Magier D., *Selekcja archiwalna jako konstruowanie zasobu źródeł historycznych*, „Archiwa – Kancelarie – Zbiory” 2011, nr 2, s. 131–143.

- Jaskółka-Leśniak K., *Dobre praktyki w obszarze kształtowania państwowego zasobu archiwalnego* [w:] *Dobre praktyki zarządzania dokumentacją*, „Biblioteka Zarządcy Dokumentacji”, t. 10, pod red. K. Peplowskiej i M. Smoczyńskiego, Toruń 2022, s. 77–98.
- Jaskółka-Leśniak K., *Zarządzanie dokumentacją tradycyjną i elektroniczną w sądach i prokuraturach oraz jej wartościowanie w świetle nadzoru sprawowanego przez Archiwum Narodowe w Krakowie* [w:] *Belliculum Diplomaticum VIII Thorunense: Dokumentacja i materiały archiwalne instytucji wymiaru sprawiedliwości – problemy, wyzwania, perspektywy*, pod red. K. Kopińskiego, Toruń 2022, s. 111–136.
- Kamiński A., *Włodzimierz Budka*, „Archeion” 1979, t. 68, s. 371–375.
- Konstankiewicz M., *Udział w stanowieniu aktów normatywnych jako forma działania administracji w zakresie kształtowania narastającego zasobu archiwalnego* [w:] *Archiwistyka oraz problemy historii Polski, Polonii i dyplomacji XX w. Księga jubileuszowa ofiarowana profesorowi Edwardowi Kołodziejowi w 70. rocznicę urodzin*, pod red. J. Łosowskiego, Lublin 2011, s. 135–145.
- Kula M., *O co chodzi w historii?*, Warszawa 2008.
- Kwiatkowska W., *Co mogą, a co powinny wiedzieć o naszych czasach przyszłe pokolenia? Kulturowe aspekty selekcji dokumentacji*, „Archeion” 2011, t. 112, s. 191–204.
- Motas M., *O przepisach archiwalnych w Polsce międzywojennej (1918–1939)*, „Archeion” 1968, t. 48, s. 115–130.
- Palarczykowska A., *Adam Kamiński (1905–1981)*, „Krakowski Rocznik Archiwalny” 1998, t. 4, s. 156–164.
- Płuciennik M., *Polska terminologia archiwalna w źródłach prawa*, Warszawa 2020.
- Polski Słownik Archiwalny*, pod red. W. Maciejewskiej, Warszawa 1974.
- Problemy wartościowania dokumentacji współczesnej. Konferencja w Archiwum Głównym Akt Dawnych 19–20.06.2007*, materiały pokonferencyjne, https://www.archiwa.gov.pl/images/docs/Wartosciowanie_materialow_archiwalnych_1.pdf (dostęp: 29.12.2021).
- Robótka H., *Zasady i metody selekcji dokumentacji tradycyjnej i elektronicznej a potrzeby badań obecnych i przyszłych*, referat na 17. Powszechny Zjazd Historyków Polskich w Krakowie w 2004 r., <http://jazon.hist.uj.edu.pl/zjazd/> (dostęp: 8.1.2020).
- Robótka H., Ryszewski B., Tomczak A., *Archiwistyka*, Warszawa 1989.
- Roman W.K., *Wkład powszechnych zjazdów historyków i archiwistów polskich do dorobku archiwistyki*, Toruń 2021.
- Stępień R., *Możliwości zastosowania sztucznej inteligencji i blockchain w działalności archiwalnej. Przegląd doświadczeń zagranicznych*, „Archeion” 2021, t. 122, s. 69–93.
- Using AI for digital selection in government*, <https://www.nationalarchives.gov.uk/information-management/manage-information/preserving-digital-records/research-collaboration/using-ai-for-digital-selection-in-government/> (dostęp: 31.12.2021).
- Wyspiański nieznan*, pod red. Ł. Gawła i M. Laskowskiej, Kraków 2019.

Katarzyna Jaskółka-Leśniak

Wartościowanie dokumentacji – pomiędzy potrzebami administracji a oczekiwaniami nauki

Streszczenie

Wartościowanie dokumentacji jest istotnym procesem mającym wpływ na tworzenie źródeł do badań naukowych. Artykuł omawia zderzenie potrzeb administracji i oczekiwań nauki na gruncie oceny wartości archiwalnej dokumentacji przeprowadzanej przez archiwa państwowe. Pokazano w nim dwa podejścia do oceny wartości dokumentacji wynikające z jej przydatności do celów użytkowych lub naukowych, a także trudności przy przeprowadzaniu selekcji materiałów archiwalnych. Przedstawiono także postulaty w zakresie roli pracownika nadzoru archiwalnego w procesie wartościowania, mające na celu pogodzenie interesów nauki i potrzeb urzędowych.

Słowa kluczowe: wartościowanie dokumentacji, selekcja archiwalna, brakowanie dokumentacji, nadzór archiwalny

Katarzyna Jaskółka-Leśniak

Evaluating documentation – between the needs of administration and the expectations of science

Abstract

Evaluating documentation is crucial for the process of creating sources for scientific studies. The paper discusses the clash between the needs of administration and the expectations of researchers regarding the assessment of documents' archival value conducted by state archives. It demonstrates two approaches towards evaluating documentation resulting from its usefulness for scientific or practical applications, as well as difficulties concerning the selection of archival materials. It also proposes a role for archive supervisors in the evaluation process, which should balance the needs of science and those of administration.

Keywords: documentation evaluation, archival selection, disposal of documentation, archival supervision